

Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler

Hüseyin Koçak¹

Özet

Kent, insanın, yaşamını düzenlemek üzere oluşturduğu ve yaşamını çerçeveleyen en önemli ve en büyük fiziki yapıdır. Kent, insanlar arasındaki ilişkilere ve toplumsal yaşama biçim verir. Bu yoğun ilişkiler sistemi içinde, kentin temel yapı taşı “ev”dir. Ama elbette, kenti kent yapan yalnızca evler değildir; kültürel ve toplumsal etkinliklerin içinde yürütüldüğü yapılar, yapı grupları, bunları birbirine bağlayan ulaşım, altyapı, toplumsal donatı sistemleri ve bunları işleten kuruluşların bütünüdür. Küreselleşme süreci ile Türkiye’deki kentsel mekanlarda hem fiziksel hem de kültürel boyutta dönüşümler yaşanmaktadır. Bu makale, özellikle Türkiye’deki kentlerde yaşanan dönüşüm sürecini kültürel boyutta değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kent, Kentsel Dönüşüm, Küreselleşme.

Changing and Transforming Cities in Turkey in the Context of City-Culture Relations

Abstract

Urban is an important and huge physical structure which surrounds the human life and was constituted by human beings to organize their lives. Urban shapes human relations and social life. House is a main structural issue in the intensive relational system. On the other hand, it is obvious that urban does not mean only house; it is a whole also of structures that are mainly carried out social and cultural activities in it, structure groups, infrastructure, transportation and whole social reinforcement systems. By the process of globalisation, cities in Turkey were experiencing both physical and cultural dimensions of transformations. This article aims to evaluate especially cultural dimensions of the process of change and transformation in Turkish cities.

Key words: Urban, Urban Transformation, Globalisation.

¹ Yrd.Doç.Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, hkocak69@hotmail.com.

GİRİŞ

Toplumsal sorunlarımızın çoğunluğu kent kökenlidir. Kentler, parçası oldukları toplumların olumlu ya da olumsuz bütün özelliklerine sahip olan toplumsal kurumlardır. Kentlerin sorunlarına çözüm bulmak, kentsel yerleşmeleri rahat ve yaşanabilecek yerleşim alanları yapabilmek, bir bütün olarak toplumun genel tarihsel özelliklerinden ve güncel sorunlarına kaynaklık eden yapısal etmenlerden yola çıkmayı zorunlu kılmaktadır. İnsanın ve toplumların takip edebileceği en gelişmiş ve karmaşık amaçlar bütünlüğünü içeren kent, aynı zamanda tam bir süreçtir. Kent aynı zamanda, birbirine eklenen parçaların bir bütünlüğü olduğu kadar, içinde olduğu, geliştiği zaman dilimlerinin, farklılaşan ihtiyaçları ve değişen amaçları, tarihi ve kültürel miras karşısında alınacak tavır dolayısıyla da bir kültürler birikimi ve zaman içinde birbiri ile hesaplaşarak şekillenen davranışlar bütünlüğüdür.

Türkiye son elli yılda hızlı bir kentleşme olgusu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Kentli nüfus, 2010 yılında % 75 dolayındadır. Nüfusu yüz binin üzerinde altmıştan fazla, on binin üzerinde ise 500'e yakın kent bulunmaktadır. Ama unutulmamalı ki sağlıklı ve verimli bir kentleşmenin ölçütü tek başına bu rakamlar olamaz. Türkiye, binlerce yıllık tarihsel geçmişi ve pek çok medeniyete beşiklik etmiş bir ülke olarak, insanlığın ortak "kültürel mirası"nın korunması konusunda evrensel sorumlulukları yüksek olan bir ülkedir. Kentlerin kültürel mirasının korunması, geçmiş değerleri gelecek nesillere tanıtabilmenin ve aktarabilmenin yanı sıra; geçmiş birikimin geleceğin yaratılmasında en önemli bir kaynak olarak değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için, ulusların, kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle uyumlu hale getirmeleri önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle, kent-kültür ilişkisi bağlamında kavramsal açıklamalar yapılmakta, ardından, son yıllarda küreselleşme ile birlikte Türkiye'de yaşanan kentsel dönüşüm uygulamaları değerlendirilmektedir. Gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının teknik ve tüzel boyutları dışta tutularak, kimi toplumsal ve kültürel yansımaları üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kent, Kentleşme ve Kentleşme

Kent, kentleşme, kentleşme; üzerinde az çok fikir birliği oluşmuş kavramlar olmasına karşın, kentin evrensel bir tanımını yapmak oldukça güçtür.

Öte yandan kent kültürü, siyasal davranış ve siyasal kültür kavramları farklı ekollerce farklı biçimlerde algılanan kavramlardır (Görmez, 1997:8).

Kent, “bir evler topluluğuna sahip olmasının yanı sıra, kendisine ait toprağa dayalı mülkiyeti, gelir ve giderlerden oluşan bir bütçesiyle aynı zamanda iktisadi birliğe sahip bir birimdir”(Weber, 2003:94-95). Kent, insan yaşamının önemli bir parçasıdır. Kenti daha iyi, daha yaşanabilir duruma getirmek, insan yaşamını daha kaliteli kılmak anlamına gelmektedir (Yeter, 2008:15).

Batı kültüründe sıkça kullanılan, “Kent” ve “Kır”, “Kentsel” ve “Kırsal” sözcüklerinin eski Yunan ve Roma’dan, Batı düşüncesine kalmış olan güçlü ve köklü mirasa dayandıklarını önemle vurgulamak gerekir. Bu miras, kent araştırmalarının felsefi boyutlarında özellikle belirgindir. Çünkü, “özgürlük”, “demokrasi”, “yurttaşlık” ve “siyasal yaşam” gibi Yunan-Roma kavramları, Roma’nın İmparatorluğun kentsel merkezi olması nedeniyle, eski kent-devlet kavramıyla çok yakından ilgilidir. İngilizce’deki “kent” terimi, Latince’deki yurttaşlık (civitas) ve hemşerilik gibi bir dizi kavramdan türemiştir (Holton, 1999:13).

Kent, uygar insanın zihnini, bilinç ve bilinçaltı düzeylerde meşgul etmektedir. Kent ve uygarlık, etimolojik olarak da anlaşıldığı gibi, insanın toplumsal yapıya ve istikrarlı bir yönetime duyduğu gereksinimin bir ifadesidir. Kent, bize, uzlaşma sanatını ve gücü öğreten siyasi bir arenadır. Karşılıklı iletişim ve ilişkilerden örülü bir hareket ağıdır. Kentin, insan gibi karmaşık ve anlaşılması güç bir yanı bulunmaktadır.

Kent, insanlar topluluğundan, kamu hizmetlerinden -caddeler, binalar, elektrik lambaları, tramvaylar, vs-, kurumlar ve idari aygıtlar toplamından – mahkemeler, hastaneler, okullar, polis ve çeşitli türde kent görevlileri- fazla bir şeydir. Kent bir ruh halidir, gelenek ve göreneklerin, örgütlü tavır ve görüşlerin toplandığı yerdir. Kentin kendine özgü bir kültürü vardır. Dolayısıyla kent, bir mekanda yoğunlaşmış yapı ve insan demek değildir. Bu birliktelikten oluşan yeni bir kültür ve değer yargıları, kentlerin görünmeyen ama hissedilen özellikleridir (Kaya, 2007:161).

Kentleşme, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Bu tanımlama daha çok demografik bir nitelik taşımaktadır. Oysa kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu kapsamda geniş anlamda bir tanımı belki şu şekilde

yapılabilir: Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir. Kentleşmenin bir yönünü, toplumsal değişme boyutunu yansıtan kentlileşme ile kentleşme hareketini karıştırmaktan da sakınmalıdır (Keleş, 2010:27-28).

Türkiye'deki kentleşmenin "sağlıksız"lığı, kentli nüfus oranı artış hızının çok yüksek olmasına karşın, tarımsal olmayan etkinliklerin artış hızının, ya da daha özet bir deyişle, sanayileşme hızının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Kentler, nüfuslarının artış hızına koşut bir hızla sanayileşir ve örgütlenebilirse o zaman kentleşme sağlıklı olabilir (Şenyapılı, 1981:25).

Kentleşme, insanın varoluşu kadar eski olmasa da, geçmişi bin yıllar öncesine kadar uzanan bir olgudur. İnsanoğlu, yaşamsal gereksinimlerini karşılarken, toplumsal işbirliğinin ve dayanışmanın gerekliliğini ve toplu yaşamının erdemlerini de keşfetmeye başladığında, tarih boyunca çeşitli aşamalardan ve yapılanmalardan geçen "kent" yerleşmelerine ulaşmıştır. Kentleşme olgusunun, olumluyu olduğu kadar olumsuzunu da içinde barındıran dinamik bir süreç olduğuna kuşku yoktur. İki bin yıl öncenin, kendine özgü bir estetiğe ve işlevselliğe sahip, bir anlamda mükemmelliğe ulaşmış kentlerinin yanında, yirminci yüzyılın karmaşık ekonomik, sosyal ve politik etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan müdahalelerle yaşanmaz hale gelen kentlerin varlığı da bilinen bir gerçektir (Yeter, 2008:13).

Kentlileşme tanımında ise ortak bir yaklaşım bulunmamaktadır. Literatürde, kentlileşmeyi mekansal ağırlıklı bir süreç olarak tanımlayanlar bulunmakta ise de, toplumsal, kültürel ve ekonomik özellikler yönüyle tanımlayanlar da vardır.

Sosyo-kültürel açıdan kentlileşmenin tanımını, kente göç edenlerin ve kentte yaşayanların, kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimsemesi şeklinde yapmak olanaklıdır (Bal, 2002:64).

Çağdaş bir toplumda kentli niteliğini kazanmak, bir örgütte çalışmakla, örgütleri kullanmakla doğru orantılıdır. Kente göçmek, "kentli" sayılabilmek için yeterli bir ölçüt değildir. Bir çok araştırmacının kent yaşantısıyla uyum kuramamış, kentle bütünleşmemiş kentli nüfus sorunu üstünde durması ve bu konuları çalışması; kent nüfusunun yeni üyelerinin kente özgü olanaklardan

yeterince yararlanamamaları olgusunun varlığı nedeniyledir (Şenyapılı, 1981:25-26).

Köyden kente gelen insanlar, aynı zamanda kültür değişimi de yaşamışlardır. Fiziki yerleşme, ev şeklinin değişmesi, günlük hayatta kullanılan eşyaların değişmesi, meslek değişmesi, işte çalışma süresinin kısalması ve benzeri olgular maddi kültür değişmesini oluşturmaktadır. Manevi kültür değişmesi ise tarım toplumundaki insanların sanayi toplumuna geçişinden dolayı değer hükümlerindeki değişikliktir. Göç eden insanlar kısmen eski alışkanlıklarını devam ettirerek ve kısmen de yeni alışkanlıklar edinerek ne kırsal ve ne de kentsel toplum özelliklerini taşıyan bir toplum haline gelmişlerdir.

Kültür ve Kent Kültürü

Kültür, toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlevidir (Güvenç, 1970:13). Bu bağlamda, kent kültüründen neyi anlamak gerekir? Herhalde, tarihin ve doğanın kente bırakmış olduğu birikimi. Kuşku yok ki, bu birikimin temel ögesi, o kentin kimliğidir. Her kentin kimliğinde, o kentin süreklilik kazanmış olan ayırt edici özellikleri saklıdır.

Kentleşmeyle kültür arasındaki ilişkinin algılanması ise, zaman ve mekan içinde farklılık göstermiştir. Kültürün kentlerin oluşum ve gelişim sürecindeki belirleyici gücünü kavrayan ve bu güçten yararlanmaya öncelik veren merkezi ve yerel yöneticiler her zaman olmuştur. Ancak kültürel değerleri korumayı kentsel gelişimin önünde bir engel olarak gören, korumacılıkla gelişimin birbiriyle çelişen amaçlar olduğunu düşünen yöneticiler de az değildir. İşte kent yönetimini açmaza sokan, kentleri nüfus ve yapı yoğunluğuna mahkum eden de bu ikinci anlayış olmuştur (Yeter, 2008:13).

Bir kentin kimliğini oluşturan onun kültür varlığı; kültürüne katkıda bulunan da kentin kimliğidir. Her ikisi arasında çok yakın bir etkileşimin bulunduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Bu bağlamda, kent kültürünün, dar anlamıyla, belediyenin tiyatro temsilleri, sergileri, kitap fuarları, folklor gösterileri ve benzeri sanat ve kültür etkinlikleri olarak algılanması ve onunla yetinilmesi yanlış ve eksik bir kent kültürü anlayışıdır. Aranması gereken temel ölçüt, kalıcı kültür öğelerinin korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesidir (Keleş, 2007:15).

KENTSEL DÖNÜŞÜM: FIRSATLAR VE RİSKLER

Ülkemiz son elli yıldır plansız kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlarla uğraşmaktadır. Kentlerde özellikle toplumsal ve kültürel anlamda bir kalitesizleşme yaşanmaktadır. Koruma olgusu tümüyle reddedilmiş, hem kent merkezlerinde hem de çeper yerleşmelerde kalitesiz, niteliksiz ve kimliksiz mekanlar ortaya çıkmıştır (Özden, 2008:13).

Kentleri özellikle fiziksel anlamda değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedefleyen kentsel dönüşüm projelerinin amaçları, kentin yapılaşma ve imar bakımından sıkıntılı bölgelerine çözüm bulmak, kaçak yapılaşmanın önüne geçmek ve teknik ve sosyal altyapısı tamamlanmış sağlıklı konutlar üretmektir. Kentlerin karşılamayacağı oranda nüfus artışı ve göç düzensiz, çarpık kentleşmeyi; teknik altyapı ve sosyal donatı alanlarının yetersizliğini; trafik sorununun büyümesini ve tüm bunlara bağlı olarak kamu asayişinin bozulmasını beraberinde getirdiği tespiti ile çözüm olarak, kentsel dönüşüm projeleri başlatılmıştır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde ortaya çıkan fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel problemlerin çözümünde kentsel dönüşüm aracılığıyla önemli başarılar elde edilmiştir. Bu başarılar sonucunda, 1950'li yıllardan sonra azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler benzer kentsel sorunlarını çözmede, kentsel dönüşümü, yararlanılacak önemli bir araç görmeye başlamışlardır. İlk dönemlerde çöküntü içinde bulunan alanların fiziksel, ekonomik güçlüklerinin aşılması temel amaç olmuşken, 1990'lı yıllardan itibaren alanın sahip olduğu sosyal ve kültürel dezavantajların giderilmesi önem kazanmaya başlamıştır (Göz, 2008:11).

Zamanında düzenli ve planlı bir kentsel gelişme sağlanamadığı ya da göz ardı edildiğinden, kentlerde gecekondulaşma ve çarpık yapılaşma gibi olumsuz gelişmeler ortaya çıkmıştır. Zamanında gerekli önlem alınmadığı için daha maliyetli projelerle kentsel dönüşüm çalışmaları yapılmaktadır.

Öte yandan, kentsel dönüşüm önemli kentsel sorunları çözmek veya azaltmak amacıyla başvurulan bir araç iken, kentin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal yapısı ile ilgili sorunları çoğaltmak veya yeni sorunlara neden olmak gibi sonuçlar da doğurabilmektedir (Aydın, 2008:6).

Kentsel dönüşüm kendiliğinden bir süreç değildir. Toplumsal, ekonomik, kültürel ve hatta siyasal amaçlarla kent parçalarının kullanım biçimine dışarıdan bir karışma sonucunda gerçekleşir. Dönüştürme etkinliklerine

konu yapılan alanlar, gecekondular bölgeleri, yüksek yoğunluklu kaçak apartmanların bulunduğu alanlar, doğal yıkım riski yüksek alanlar, kent öteklerindeki çöküntü alanlarıyla, tarihsel kent çekirdekleri ve ekonomik ömrünü doldurmuş görünen kent bölümleridir (Keleş, 2010:374).

Kentsel dönüşüm alanlarında kaçak yapı sahipleriyle, yapımcılar ve yükleniciler arasındaki özel ilişkilere dayanan bugünkü fiili kentsel dönüşüm pratiğini yasal bir çerçeveye kavuşturmak, uygulamaya toplum yararına yön vermek değildir. Öte yandan, yapıların ve gecekondular alanlarının salt fiziksel görünümünü, biçimlerini değiştirmek toplumsal ve ekonomik yapıda özde bir değişiklik yaratmaya yetmez. O takdirde, biçim değişse de özde aynı kalır. Önemli olan gecekondulaşmayı yaratan koşulları ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Kentsel dönüşüm konusuyla ilgili sorunların aşılmasını salt bir hukuk ya da yasa metni hazırlama sorunu olarak görmek yeterli olmaz. Sorun geniş ölçüde ekonomik ve ideolojiktir (Keleş, 2010:383).

Türkiye’de kentsel dönüşüm konusunu düzenleyen yasal düzenlemeler yapıncaya kadar bu konuda çok belirsizlikler ve düzensizlikler söz konusu olmuştur. Kentsel Dönüşümüne ilişkin ilk yasal düzenleme, 5393 sayılı Belediye Kanununun “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı” başlıklı 73. maddesi ile yapılmıştır. Belediyelere, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilme yetkisi verilmiştir.

Başta Ankara ve İstanbul olmak üzere çok sayıda kentte kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Belediyelerin stratejik planlarında, ileriye dönük bu konuda çok sayıda çalışma yapması hedefleri konulmuştur. Bu durum ileride bu konuda belediyeler tarafından yapılacak yatırımların artacağını göstermektedir. Belediye yetkililerinin genel olarak çarpık kentleşmenin etkili çözümünü aracı olarak kentsel dönüşüm projelerini görmeleri konuya verilen önemi göstermektedir.

Ülkemizdeki kentsel dönüşüm projeleri, kamu yararı düşüncesi ve gerçekten ihtiyaç olması nedeni ile mi yapılmaktadır? Bu soruya bütün projeler için olumlu cevap vermek mümkün gözükmemektedir. Belediyeler kaynak yaratmak ve ekonomik kaygılar nedeniyle bu projeleri uygulamaktadırlar. Çoğu zaman kentin en çok rant getirecek alanları seçilmektedir. Önemi her geçen gün

önemi artan ve bu kadar yaygın bir uygulama alanı bulan kentsel dönüşüm uygulamaları hem sosyal hem de teknik bakımdan detaylı olarak değerlendirilmesi gereken projelerdir. Dönüşüm alanlarında yaşayan insanların alıştıkları yaşam alanlarından ayrılması, devam eden yaşam tarzlarının ve kazanç yollarının sona ermesi ve değişmesine yol açmaktadır. Özellikle gelir seviyesi düşük insanların kentin uzağında, daha önce hiç alışık olmadıkları bir yaşam alanına sokulmaları, onların iş olanaklarıyla, sosyal ve kültürel çevreleriyle, mekansal alışkanlıklarıyla ilişkilerinin kopması riskini beraberinde getirmektedir. Dar gelirlili bu grubun uzun bir süre düzenli olarak konut ödemesi yapmaları da Türkiye şartlarında zor görünmektedir.

Bütün bu risklere karşın, kentsel dönüşüm mekansal ve sosyal bir gerekliliktir. Kentsel dönüşüm çalışmalarında, fiziksel mekânın dönüştürülmesinin yanında problemin sosyal ve kültürel boyutları da dikkate alınmalıdır. Kentlerin farklı problemlerine tek ve aynı çözüm yerine kentin yerleşim ve imar özelliklerine göre farklı ve etkili çözümler üretilmelidir.

Bugün, kentsel dönüşüm projelerine endişeyle bakılmakta ve zorla tahliye, arındırma, temizlik hareketi olarak değerlendirilmektedir. Kentsel Dönüşüm Projeleri kısa sürede kötü şöhret sahibi olmuştur. Kentsel Dönüşüm Projelerinin halk arasındaki adı Kentsel Yıkım Alanları, Kentsel Sürgün Projeleri, Kentsel Tasfiye Projeleri olmuştur. Özellikle İstanbul'da, belli semtlerde, bu konuda yerlerinden edilmek istenen yurttaşların belli bir direnç ve duyarlılık gösterdikleri gözlemlenmektedir.

Bu Kentsel Dönüşüm Projeleri eliyle yapılan bir temizlik hareketidir. Herkes için yaşanabilir bir çevrede konut hakkı sağlamak yerine boşaltılan bu alanlar yatırımcıya çok uygun koşullarda sunulmaktadır. Kentsel Dönüşüm Projelerinin uygulama alanlarının piyasa değerleri iştah kabartmaktadır. Artık kent merkezinde kalan zamanla çok değerlenen 'çöküntü alanları' rant peşinde koşanların ilgisini çekmektedir.

DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE İSTANBUL

Sanayileşmenin getirdiği seri üretimin gelişmesine paralel olarak büyüyen kentler, ekonomik, sosyal ve siyasal yapıda büyük değişikliklere yol açan köklü dönüşümlerendir. Kentlerin giderek büyümesi ile ekonomik ve toplumsal yaşam büyük değişikliklere uğramıştır. Büyük binalar kentlerin, kentler de ülkelerin simgesi haline gelmişlerdir. İnsanlar ister Tokyo'da ister İstanbul'da, isterse de New York'ta yaşasınlar, yaşamlarının önemli bir parçası,

gece gündüz aydınlatılan işyerlerinde kent içindeki yollarda geçmektedir. İnsanların omuz omuza yaşadıkları büyük kentlerin ortaya çıkardıkları sorunlar dünya ölçeğinde ele alınmayı zorunlu hale getirmiştir.

İstanbul, küreselleşme sürecinden ilk ve en fazla etkilenen kent olmuştur. Kentin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, dünya ekonomisi ile kurduğu ilişkiler, 1980'lerden başlayarak hızla değişmiş, küresel kentlerin sahip olduğu tipik özellikler İstanbul'da da gözlenmeye başlanmıştır. İmalat sektörü gerilerken hizmet sektörü gelişmiş, istihdam özellikle finans, medya, reklamcılık, eğlence, sanat ve emlak gibi çalışma alanlarına kaymıştır. Ülkenin uluslararası alanda öne çıkmasıyla birlikte, kentin küreselleşme süreci de 1990'lar sonrasında hız kazanmıştır. Küreselleşme ile birlikte hızlanan toplumsal ve ekonomik dönüşümler kentin yalnızca istihdam yapısını değiştirmekle kalmamış, mimari görünümü, demografik dinamikleri ve toplumsal tabakalaşma örüntüleri de hızla dönüşmeye başlamıştır (Gürses, 2010:127).

Son yıllarda, İstanbul da diğer modern kapitalist kentlerdekine benzer şekilde, toplumsal ayrışmanın mekandaki yansımaları olan işlevsel-mekansal ve toplumsal-mekansal farklılaşmaya sahne olmuş ve böylece konut alanları işyerlerinden uzaklaşırken, farklı toplumsal sınıflara yönelik konut bölgeleri de birbirlerinden mekansal, sembolik veya mimari olarak ayrılmıştır. Konut alanlarının ayrışması, bir anlamda kent yaşamının mekansal ve toplumsal olarak parçalanmasının da temsilidir. İstanbul'da yaşanan bu hızlı kentsel farklılaşma sürecinde dikkat çekici noktalardan biri, üst ve orta sınıf uydu yerleşimler denilen, kapalı, diğer bir deyişle duvarlarla çevrili, konut alanlarının yaygınlaşması ve kentli orta sınıfların hızla kentin dışına çıkmalarıdır (Danış, 2001:151-152).

Kentleşmede gözetilmesi gereken çok önemli fikirlerden biri de adalet olmalıdır. Bugünkü gibi zenginlerin bir yerde, yoksulların başka bir yerde yaşadığı kentler birer sıkıntı, kutuplaşma ve düşmanlık ortamı meydana getirmektedir. Özellikle İstanbul'da kimi semtlerde (Tarlabası, Sulukule vb.) yaşayan yoksul halk bu uygulamalardan son derece rahatsız durumdadır.

SONUÇ

1980'lerden başlayarak Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları ve küreselleşme süreci gerçek ücretlerde düşüş, istihdam olanaklarında azalma ve devletin küçülmesi söylemi eşliğinde "refah devleti" uygulamalarının sona

ermesine eşlik etmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucu ülkede derin bir gelir eşitsizliğinin ve toplumsal ayrışmanın ortaya çıkmasıdır. Gerçekleşen yapısal dönüşümler, ekonomik ve toplumsal sistemlerde yeni toplumsal tabakalaşma biçimlerini, mekansal ayrışmaları ve kültürel dinamikleri yaratmıştır. Nüfusun bir bölümü dünyadaki benzerleri gibi yüksek gelir sağlayan sektörlerde çalışarak aynı yaşam tarzları ve tüketim kalıplarını benimsemişlerdir. Bu azınlığın dışında kalanlar ise, gelir düzeyi, mekan kullanımı ve tüketim alışkanlıkları ile eski yapıyı sürdürmektedirler. Böylece özellikle kentsel alanlarda “ayrışma” ve “kutuplaşma” ortaya çıkmış, çeşitli toplumsal kesimler arası farklılıklar derinleşmiştir (Gürses, 2010:133).

Kentler, tarihsel süreç içerisinde bir ikilem ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu ikilemin bir tarafında, kentin, kentlinin, toplumun çıkarları ve hakları, diğer yanında rant kaygısı bulunmaktadır. Rant kaygısı her türlü etik değerden ve erdemden yoksundur, çevre değerlerini yok sayar ve amacına ulaşmak için her şeyi meşru görür. Bu anlayışın yaygınlaşması bir toplumun karşılaşılabileceği en olumsuz durumdur (Yeter, 2008:15).

Tüm toplum, görsel iletişim araçlarının ve yazılı basın da düzenli dürtüsü ile öz değerlerinden hızla koparılıp uzaklaştırılmaktadır. Bu olumsuz değişimden en büyük payı alan kentler ve kentlilerdir. Yerleşik ulusal ve evrensel değerlerin yerini, tüketim artışına dayalı, küresel sermayenin karlılığını çoğaltan etkinliklere yönelik almaktadır. Rant arayışları içinde, kültür, tarih, doğa, mimarlık ve sanat değerlerinin paraya dönüştürülmeleri kural, korunmalarıysa istisnai bir durum haline gelmektedir. Bu koşullar altında yalnız kentler kimliklerini yitirmekle kalmamakta, ekolojinin dengesi de bozulmaktadır (Keleş, 2010:30).

Son olarak kanımızca şu söylenebilir; Kentlerde, insan gereksinimini ve toplumun birlikte yaşamasını temel alan ve sürdürülebilir bir yaşam ortamının sağlanmasını öne çıkaran kentsel dönüşüm ve planlamalar yapılmalıdır. Öte yandan, Kent-kültür ilişkisi bağlamında kentlerimizi salt fiziksel anlamda kimi dönüşümlere konu yapmak parçacıl bir yaklaşımdır. Özellikle kentlerin dinamik yapıları göz önünde bulundurularak, kutuplaşmayı, ayrışmayı sağlayan politikalar yerine, gelir dağılımının olabildiğince dengelendiği, çeşitli iş alanlarının, kültür, sanat etkinliklerinin canlı tutulduğu mekanlar haline dönüştürülmeleri gerekmektedir. Toplumsal kültürel boyut kesinlikle göz ardı

edilmemelidir. Bu da ancak kentlere ve kentlilere ekonomik bir değer olarak bakmayı bir kenara bırakmakla olanaklıdır.

KAYNAKLAR

- Aydın, A. H. (2008), "Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Kahramanmaraş", Yerel Siyaset Dergisi, Yıl 3, Sayı 31, Temmuz, ss.5-7.
- Bal, H. (2002), Kent Sosyolojisi, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Danış, D. (2001), "İstanbul'da Uydu Yerleşmelerin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği", (içinde 21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan), Yayına Haz. Firdevs Gümüšoğlu, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Görmez, K. (1997), Kent ve Siyaset, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Göz, A. C. (2008), "Kentsel Dönüşümün Esasları ve İskoçya Whitfield Örneği", Yerel Siyaset Dergisi, Yıl 3, Sayı 31, Temmuz, ss.8-11.
- Gürses, D. (2010), "Küresel Dönüşüm Sürecinde İstanbul", Kent ve Toplum, Ocak/Şubat 2010, ss.126-135.
- Güvenç, B. (1970), Kültür Kuramında Bütüncüllük Sorunu Üzerine Bir Deneme, Ankara, Hacettepe Basımevi.
- Holton, R. J. (1999), Kentler Kapitalizm ve Uygarlık, Çev. Ruşen Keleş, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları,
- Kaya, E. (2007), Kentleşme ve Kentlileşme, İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Keleş, R. (1996), "Kent Havası İnsanı Özgür Kılıyor mu?", Ada Kentliyim, Yıl 2, Sayı:7, Eylül-Kasım.
- Keleş, R. (2007), "Kent ve Kültür Üzerine", Mülkiye Dergisi, Cilt 29, Sayı, 246,ss.15
- Keleş, R. (2010), "Türkiye'de Kentleşme Kime Ne Kazandırıyor?", İdeal Kent, Sayı1, ss.28-31.
- Keleş, R. (2010), Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özden, P. P. (2008), Kentsel Yenileme, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şenyapılı, Ö. (1981), Kentleşemeyen Ülke, Kentlileşen Köylüler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara:Ara-Yayınları.
- Weber, M. (2003), Şehir/Modern Kentin Oluşumu, Çev. Musa Ceylan, İstanbul: Bakış Yayınları.
- Yeter, E. (2008), Kentsel Gelişme ve Kültür Değerleri, İstanbul: Tarihi Kentler Birliği Yayını.